

*Antoni Varés,
de retorn a Girona,
l'any 1937.*

Antoni Varés, cartellista: els anys de París

Lluís Bonavia

Aquells anys de la seva joventut a Belfort i París (1927-1935) sempre havien estat un interrogant per a tots els qui ens relacionàvem amb Antoni Varés. Home gens donat a parlar d'ell mateix, en les nostres llargues xerrades gairebé mai no es va manifestar disposat a fer una excepció i complaure la nostra curiositat. Ha hagut de passar massa temps perquè la casualitat ens empenyés a furgar en aquella època. La troballa d'unes carpetes i d'un feix de cartes ha estat el tret que ens ha llançat a una cursa de feliços descobriments. Esbossem, doncs, allò que va ser un període extraordinàriament fèrtil per a Antoni Varés, el qual, segurament, ens continuarà aportant dades noves per completar algun dia la seva biografia.

Pròleg a Belfort

Antoni deixa Girona el 1927, als 18 anys, i s'instal·la a Belfort (Alsàcia) —ciutat cèlebre com Girona pels tres setges que va haver de suportar durant la guerra franco-prussiana (1814, 1815 i 1870)—, a casa del seu oncle Pancho Martinell, cubà d'ascendència catalana, propietari d'un negoci pròsper de vins i casa de menjars, activitat que està lluny de les inquietuds artístiques del nostre personatge. Sense temps per tirar endavant els seus projectes, col·labora eficaçment en l'activitat del seu protector i aprofita per aprendre'n l'idioma que, amb una fluïdesa i perfecció poc comunes, tant li servirà en les seves relacions futures.

Els únics moments feliços d'Antoni a Belfort són les passejades que fa pel barri

antic i per la vora del Savourese, riu que li recorda l'Onyar de la seva Girona, amb la seva cosina Anna Martinell, dos anys més gran que ell, l'única que el comprèn i l'estimula.

No pot resistir més la feina d'una taverna en aquella ciutat industrial i decideix partir cap a un veritable objectiu. Amb molt pocs mitjans, inclosa l'ajuda econòmica d'Anna, que li cedeix tots els seus estalvis sota la promesa de no tornar-los-hi, una matinalada, sense acomiadar-se de la resta de la família, Anna l'acompanya al tren direcció París.

Fabricant de joguines

París el rep amb un bon dia de primavera. S'hostatja en una petita pensió familiar del Barri Llatí i, abans d'acabar amb els seus limitats recursos, es dedica a buscar una feina que li permeti de mantenir sobre mínims la seva economia. Gràcies a la seva simpatia natural i a la seva exquisida educació, no li resulta difícil aconseguir-la. Un fabricant modest de joguines articulades de fusta –A. Gestetner-114, rue Réaumur–, jueu culte i amb un gran cor, l'inicia en les feines pròpies del seu negoci artesanal. Ben aviat aprèn a retallar, a pintar, a muntar i fins i tot a dissenyar les peces de ninos, animals, cotxes, etc., que també procura distribuir entre els clients del taller. A les nits, ven directament els ninos per bars propers i així aconsegueix uns ingressos complementaris.

Grimaldi i el bar Couté

En un d'aquests capvespres tan preciosos del París imprevisible en què la climatologia ho brinda gairebé tot, neu, pluja, sol i molt de fred, abans de finalitzar la seva jornada de vendes, el jove Varés s'escalfa el cos amb un gran got de llet al bar que serà, per casualitat, molt important durant els anys de la seva estada a la Ciutat de la Llum: el bar restaurant Couté, 2 rue de la Coutellerie. En aquest mateix bar, un altre jove, d'aspecte elegant, toca el piano, barrejant clàssics amb música lleugera i improvisant sobre tota mena de temes: Jean Grimaldi. Comença una gran amistat que durarà tota la vida, i així ho testimonia la correspondència que mantenen fins a la mort de Jean, el març de 1963.

Al restaurant Couté, hi van cada nit, un cop acabada la representació, els artistes i els tècnics del Théâtre du Châtelet, molt pròxim al local, a reposar forces i a mantenir un mínim de relació social, després de les intenses jornades de feina entre assajos i actuacions, i fan amenes tertúlies que s'allarguen, de vegades, fins que surt el sol.

Amb l'amistat de Jean, Antoni és fàcilment acceptat en aquell cercle d'artistes. Jean aporta la seva música i Antoni, els seus dibuixos i les caricatures dels assistents.

Aquests nous amics l'introdueixen a la Graphique Industriel Française (GIF) 14, rue de la Lune, taller d'arts gràfiques on s'imprimeixen els cartells per a diversos teatres i alguna distribuïdora cinematogràfica. És l'ocasió d'or per perfeccionar els seus coneixements tècnics i col·labora en feines que, en principi, no li són remunerades, però que li serveixen per aconseguir, en poc temps, una habilitat fora mida. Té només 21 anys.

Parèntesi a Girona i retorn

Obligat pels seus deures militars, torna a Girona. Aprofita tot el seu temps lliure. Es desperten les seves inquietuds pel cinema *amateur*, pinta i dibuixa caricatures, que exposa amb èxit a Casa Estruch per les Fires de Sant Narcís.

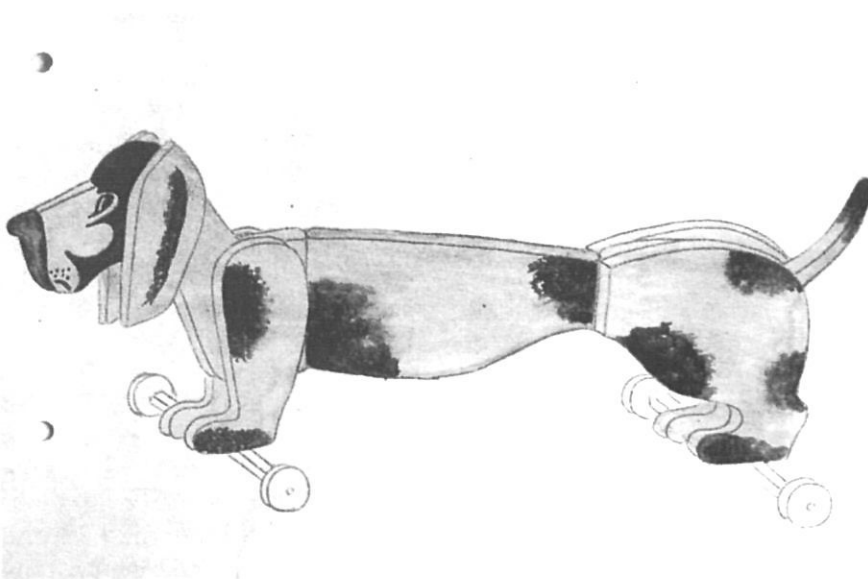
En començar l'any 1931, Varés torna a París i al seu escenari familiar, el bar Couté, on retroba Grimaldi i la seva

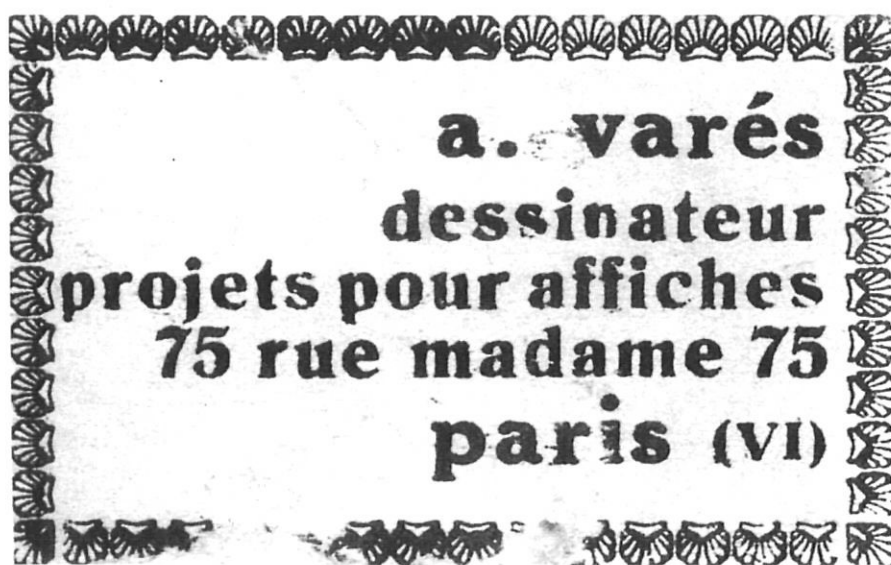
companya Paquita al costat del piano de sempre. Ja no construirà joguines de fusta ni les vendrà pels carrers per subsistir. L'accepten de nou al taller de litografia on va aprendre la tècnica i li encarreguen petites feines de col·laboració amb els dibuixants de la casa. Estimulat per l'èxit de les seves caricatures de Girona, dibuixa frenèticament els rostres dels còmics que van cada nit al cafè. Aviat li reconeixen el talent. Maurice Catrions, prestigiós director d'escena de la Gaité Lyrique i del Moulin Rouge, l'acull amb efecte i el recomana al taller on es construeixen els decorats per als seus muntatges.

Antoni instal·la el seu petit estudi a 75, rue Madame, al costat dels jardins de Luxemburg, molt a prop de la Place Saint Germain des-Prés. Se li van obrint les portes. París ja no és el que va ser en la dècada boja dels anys 20. El *crac* de la borsa de Nova York (24/10/1929) va acabar amb la gran alegria dels anys de seda, setí, xampany i rosses platinades. Els anys 30 són els «anys difícils», la «gran desil·lusió». A Espanya, agitació política. La República. Varés s'enfronta amb aquest París que es resisteix a estar trist. La dona es llança al carrer a conquerir el seu lloc al costat de l'home. Tanmateix, es fa més femenina (Varés la pinta així), s'arrodoneix, s'allibera de la seva «silueta pal» i del seu «pit planxa».

Malgrat la crisi incipient, els primers anys 30 són daurats per a l'opereta a França. Els títols es van succeint per tots els teatres del gènere. (Varés ho aprofita i salta de l'un a l'altre, o treballa

Disseny per a una joguina articulada. París, 1935.

Segell comercial de Varés a París, l'any 1932.

en diversos alhora. Pinta cartells i decorats, dibuixa caricatures). Les vicetiples es decideixen a lluir els seus pits nus a l'escenari. Barcelona no es queda enre-re, i ja al maig del 32, al Romea, cinc noies llueixen els pits en llibertat per primera vegada a Espanya, com a signe d'europeisme.

Els anys 30 són pròdigs en artistes creadors que les dictadures destermen i en confisquen o en destrueixen les obres. Abans que esclati la Segona Guerra Mundial, els artistes ja són condemnats per haver-la denunciat amb anticipació. Varés, sense estar-hi del tot aliè, treballa frenèticament per consolidar el seu lloc en un ambient summament complex. Els estius passa les seves vacances a Girona per no perdre el contacte amb el món artístic i cultural de la seva ciutat. De col·laborar en la confecció de decorats i omplir dibuixos d'altres al taller d'arts gràfiques, passa a realitzar els seus propis dissenys.

La Gaité Lyrique i el Théâtre de l'Empire

El 1933 Maurice Catriens li encarrega la publicitat per a l'opereta de Franz Lehár amb el gran tenor de l'Opera Comique, Louis Izard, en el paper de protagonista, Prince Sou-Chong, al qual succeeixen, mentre l'obra és en el cartell, Willy Thunnis i Léon Marcel. Per a aquests dos últims refà el cartell seguint la línia original, contra el costum de l'època que, generalment, pretén donar en una sola imat-

ge una síntesi de l'argument, cosa que no aconsegueix gairebé mai, i perd, a més, tota possibilitat d'impacte, objectiu del cartell. En aquesta primera oportunitat, Varés opta per un dibuix estilitzat del rostre del personatge central, cobreix pràcticament tot el rectangle en vertical i, amb traços forts, economia de colors (negre, vermell i verd) i lletres creades expressament, obté un punt d'atenció que atrau fins i tot les mirades més fugisseres. L'èxit és total. El director, Maurice Catriens, no resulta defraudat per haver confiat en Varés, i tota la companyia celebra l'èxit del jove pintor català. Li dediquen fotos amb admiració i en una d'elles monsieur Negery, una de les primeres figures de la companyia, li agraeix l'encert en la creació del medalló que figura en el pectoral d'un dels vestits del vestuari del seu personatge, juntament amb altres motius xinesos de la túnica i capa.

També l'èxit sentimental es presenta amb l'estrena de *Le Pays du sourire*. La senyoreta Mado Maurin, intèrpret del paper de Mi, germana encantadora del príncep Chong, li dedica el millor somriure amb la dedicatòria següent: *Pour A. Varés avec toute mon admiration et ma sympathie*. Neix un romanç tendre, sincer i fort, que estimula Varés durant els anys vinents a París.

El mateix 1933 fa per al Théâtre de l'Empire el cartell de l'opereta *Deux sous de fleurs*, de Paul Nivoux, amb música de Benatzky, on apareix el rostre de Charles Friant de L'Opera Comique, tractat amb traços encara

més fermes que els de la Gaité Lyrique. L'impacte és encara més gran i amb molt d'estalvi de colors. En aquesta obra actua el ballari José Noguero, fill de pares espanyols, arribat a la fama gràcies al seu talent i al seu gran esforç. Jean Guichot, un dels seus professors, diu d'ell: «No he conegut mai ningú tan senzill, tan encantador com Noguero. Sembla que encara no s'adoni que ja ha arribat. És tan dotat com modest». Antoni ben aviat trava amistat amb Noguero, no podia ser d'una altra manera; són dos caràcters molt semblants. Noguero l'ajuda a ampliar el seu cercle d'amistats en l'ambient del teatre musical.

Per al *music-hall* Cirque Empire dibuixa la portada d'un programa de mà amb pallaso i ballarina, tema que trobarem en alguns dibuixos dels seus últims anys.

El Moulin Rouge i el Châtelet

1934. Antoni es va consolidant com el cartellista de diversos teatres d'opereta. Maurice Catriens prepara la posada en escena de *Victoria et son hus-sard* al Moulin Rouge. Animat per l'èxit dels cartells de Varés, n'hi encarrega un parell per a aquesta obra. Antoni segueix la seva tònica i retrata els protagonistes. Grazia del Río (Victoria) ocupa tot l'espai en un primeríssim primer pla del seu rostre. Només amb negre i vermelló en té prou i aconsegueix donar una atracció misteriosa als immensos ulls negres de Grazia. Més simplicitat, impossible. André Pierrel (hússar Stéphan Capek) apareix de mig cos en amunt. Bell i amb el somriure «encantador» dels galans de moda. Aquestes primeres figures, entre elles Mlle. Betty Spell, a la qual dibuixa repetidament, li dediquen fotos amb admiració i reconeixement del seu talent.

Encara el 1934 crea el cartell per a *Rose de France*, opereta que Maurice Lehmann posa en escena al Théâtre du Châtelet, local on es va iniciar Varés com a ajudant decorador fa encara no tres anys. Una peculiaritat del seu estil consisteix a captar en els seus cartells el caràcter dels protagonistes, a més dels seus trets externs, detall que aquests agraeixen i fa que li dediquin, tot sovint, frases d'admiració i d'afecte. En aquesta ocasió, Monique Bert, Armandy i Tesserini el feliciten pel seu nou èxit.

El secret d'un bon cartell

El jove Varés ha après molt aviat quin és el paper i quina la finalitat del cartell: seduir i atraure el vianant. El cartell és la targeta de visita de l'espectacle.

Alfons M. Mucha ja va dir que una de les característiques principals d'un cartell és integrar bé el text amb el tema. Toulouse Lautrec va donar al cartell popular les seves cartes de noblesa; en els seus cartells es llegeix amb un cop d'ull text i imatge plegats. Varés no ho oblida i intueix que l'espectador necessita veure les estrelles en gran primer pla, i també li agrada llegir-ne els noms en grans lletres suggerents que hi donin una dimensió suplementària. Varés valora el rostre de la *vedette*, en el seu millor perfil, sempre de cara i molt pròxima, incitant el vianant a aturar-se i deixar-se fascinar.

Un bon cartell ha d'actuar ràpidament per ser vist i captat. La gent ens desplaçem veloçment, per això el cartell requereix una gran puresa de línies, formes i colors, units al sentit estètic de l'artista. Cal sorprendre contínuament l'ull mandrós amb un grafisme simple i contundent; Varés ho posa en pràctica.

L'arribada del cinema sonor beneficia l'evolució del cartellisme. Els anys 30 són una època de transició que culminarà amb l'última guerra mundial. En aquesta dècada assistim a la creació de l'*Star System*. La *vedette*, tant al cinema com al teatre, ocupa la primera plaça en el cartell, gairebé sempre en un gran primer pla. Essencial per al futur del cartellisme és l'aparició de dibuixants i tallers de publicitat professionals que al final dels anys 30, i al llarg dels 40, revolucionen l'esperit i el caràcter del cartell.

Exposició al GEiEG de Girona

Amb un bagatge considerable, l'estiu de 1934 Antoni torna a Girona per gaudir d'unes curtes vacances amb la família i els amics. Aprofita l'estada i mostra, als locals del GEiEG, algunes de les seves últimes obres. La seva companya Mado Maurin es desplaça des de París per visitar l'exposició i ja es queda uns dies amb ell. Mado s'entusiasma amb la ciutat i els amics d'Antoni. Les passejades pels carrers, per la vall de Sant Daniel, per la Devesa i els viatges a la costa gironina els recordarà sem-

pre. Mado torna a París i ell hi va un xic després. Allà l'esperen els seus íntims i altres amics que en poc temps ha sabut captar. Segueixen, al vespre, les tertúlies al Coute. Pinta i dibuixa els carrers i els ponts de París, assaja el cubisme, que abandona aviat, insisteix en retrats i caricatures, però la seva meta és la publicitat cinematogràfica. Interinament, accepta feines extra de cinema i continua treballant al taller de decorats. Està disposat a arribar-hi i no regateja esforços.

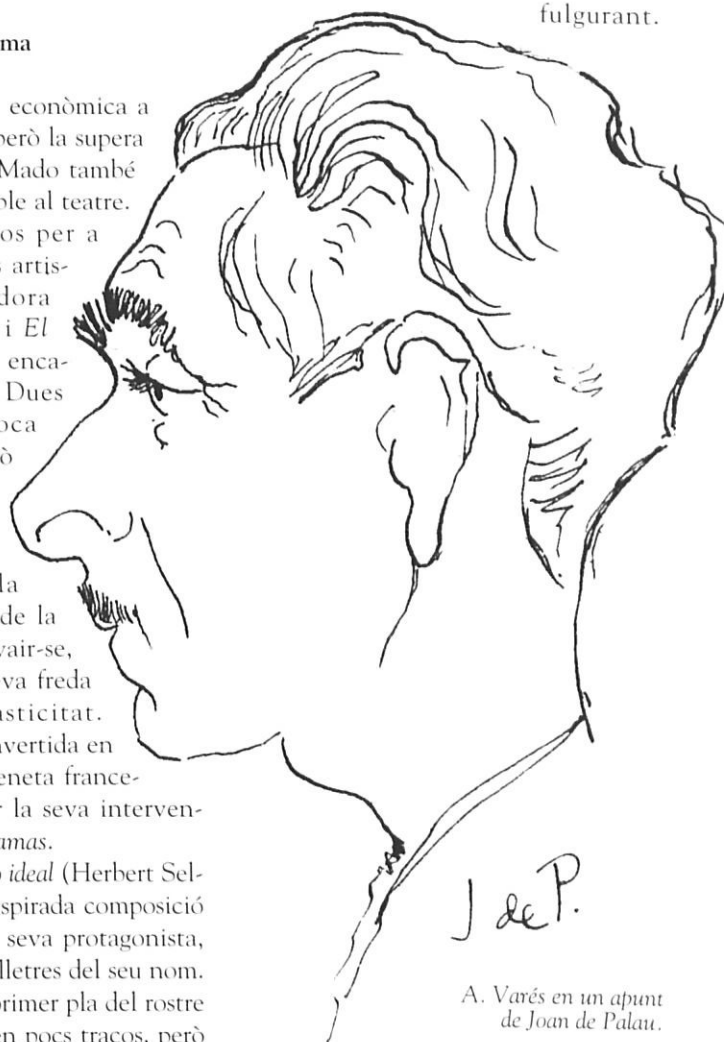
Cartells de cinema

El 1935 la crisi econòmica a Europa és evident, però la supera redoblant la feina. Mado també actua de forma estable al teatre. Els dies són feliços per a quell grup de joves artistes. La distribuïdora d'*Un marido ideal* i *El lago de las damas* li encarrega els cartells. Dues comèdies de poca importància però amb uns dels rostres femenins més bells del moment. Brigitte Helm, la súper dona, l'estil de la qual comença a esvaïr-se, però conserva la seva freda bellesa i gran plasticitat. Simone Simon, convertida en el símbol de la jove francesa, precisament per la seva intervenció a *El lago de las damas*.

Per a *Un marido ideal* (Herbert Selpin), realitza una inspirada composició amb el rostre de la seva protagonista, Brigitte Helm, i les lletres del seu nom. En un primeríssim primer pla del rostre de la Helm, amb ben pocs traços, però amb colors rotunds i sobris, aconseguix un cartell de gran impacte. Per a *El lago de las damas* (Marc Allègre), aconseguix plasmar la fresca joventut de Simone Simon en molt poques taques. La seva feina com a projectista i realitzador, reforçada per la seva perícia com a tècnic, fan palesa la seva vàlua com a cartellista que sap aconseguir efectes admirables amb ben pocs elements. Antoni va avançant en un París replet de mediocritat, on, per sort, té l'exemple d'uns pocs autèntics

renovadors, Cassandra, Loupot, Carlu, Colin, Mercier, etc., els quals aconseguixen, de vegades, que el cartell superi l'escassa qualitat del film.

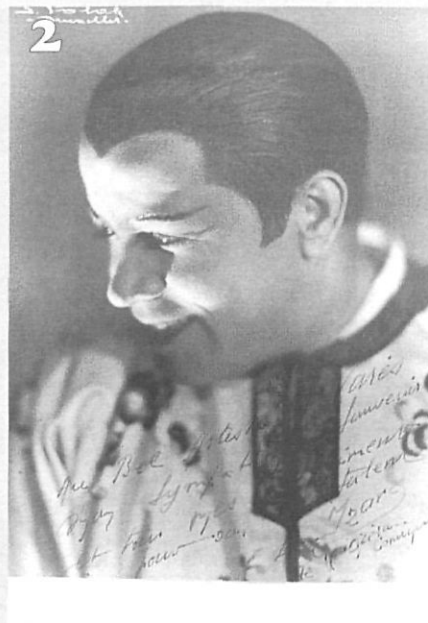
Al final de 1935 torna precipitadament a Girona. El seu pare, emmalalteix greument i mor. Antoni és el més gran de quatre germans i ha d'assumir el paper de cap de família. Al cap de pocs mesos esclata la nostra Guerra Civil. Les fronteres es tanquen i Espanya queda aïllada. Tot seguit, la Segona Guerra Mundial. Amb tot això s'estronca una carrera fulgurant.

S'enfonsen il·lusions i comença el peregrinatge de dues ànimes. Mado Maurin, la jove i bella Mi de *Le Pays du sourire*, i Antoni Varés ja no es tornaran a veure mai més.

La resta, fins al 2 de març de 1966, dia de la mort d'Antoni Varés, ja és història més coneguda.

Lluís Bonavia és estudiós de l'obra d'Antoni Varés.

1 i 4
André Pierrel, del Moulin Rouge, en una foto
amb autògraf i en un cartell de Varés.

2 i 5
Louis Izar, de l'Opera Comique, íd., íd.

3 i 6
Testerini, del Théâtre de Châtelet, íd., íd.

7
Bust femení de Varés, París, 1933.

8
Varés pinta un cartell a París, 1932.

9, 10 i 11
Fotografies amb autògrafs i dibuix de Negery,
de l'Opera Comique.

12
Grazia del Río, París, 1934

13
Dibuix de Léon Marcel, amb dedicatòria

14
Mado Maurin, l'actriu que Varés va portar
de París a Girona.

15 i 16
Foto i retrat de vedettes parisenques,
amb dedicatòria.

